

**Висновки.** Пропозиція насіння на вітчизняному ринку льону олійного в контексті кількості та асортименту сортів культури характеризується стабільністю параметрів ринку, домінуванням вітчизняних селекційних новацій над іноземними розробками, відсутністю конкуренції серед заявників сортів льону олійного. Спостерігається монопольне становище двох вітчизняних заявників насіння льону олійного, яке вони утримують протягом останніх років. Аналіз пропозиції насіння льону олійного за останні

три роки показав низьку активність заявників щодо оновлення сортів культури. Відсутність позитивної динаміки щодо сортів льону олійного доводить про незаінтересованість вітчизняних й іноземних селекційних компаній у розробці та продажу нових сортів льону олійного з параметрами, що наближені до запитів виробників товарного насіння. Україна має потужну генетичну базу, яку необхідно ширше використовувати науковцям у селекції й насінництві нових районуваних сортів льону олійного.

### Список використаних джерел

1. Державний реєстр сортів рослин, придатних для поширення в Україні на 2015 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://vet.gov.ua/sites/default/files/reestr%2014.04.2016.pdf>.
2. Костюшко І. Я змінила фармацевтичний рітейл на льонарство [Текст] / І. Костюшко // Агромаркет. Ділова аграрна газета – 2015. – № 4. – С. 18-19.
3. Кручинина А. Голубые перспективы [Текст] / А. Кручинина // Агроперспектива. – 2014. – № 4. – С. 22-25.
4. Маслак О. Привабливість льону олійного / О. Маслак [Електронний ресурс]. – Режим доступу: [<http://ab.org.ua/popri-eksportniy-potensial-ploshhi-pid-lonom-v-ukrayini-skorochuyutsya/#more-3910>].
5. Олійні культури в Україні: моногр.; за ред. Чехова А.В.. – К.: «Основа», 2007. – 416 с.
6. Пахайчук Н. Льон для розумних і лінивих [Текст] / Н. Пахайчук // Агрогроші. – 2013. – № 1 (14). – С. 40-43.
7. Писарева Я. Подняться на льне [Текст] / Я. Писарева // Агроперспектива. – 2014. – № 4. – С. 30-33.
8. Ринок льону олійного [Текст] / Агромаркет. Ділова аграрна газета. – 2015. – № 4 (73) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: [<http://www.agrotimes.net/journals/article/rinok-lonu-olijnogo>].
9. Сафонов Ю.М. Економічна ефективність вирощування і переробки льону олійного [Текст] / Ю.М. Сафонов // Агросвіт. – 2011. – № 3. – С. 24-26.
10. Слісарчук М. Новий давній знайомий – льон олійний / М. Слісарчук, І. Брагінець // Зерно. – 2011. – № 3. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: [<http://www.zerno-ua.com/?p=5320>].
11. Чехова І. Функціонування ринку льону олійного в Україні / І.В. Чехова, С.А. Чехов // Вісн. аграр. науки. – 2016. – № 3. – С. 63-68.
12. Шкурко М.П. Відміна вивізного мита на насіння льону та рижю – стимул до їх вирощування / М.П. Шкурко [Електронний ресурс]. – Режим доступу: [<http://syaivo.com/uploads/files/toll.pdf>].

Стаття надійшла до редакції 23.05.2016 р.

\*

УДК 339.564.2

*Н.А. КАРАСЬОВА, кандидат економічних наук, докторант  
Національний науковий центр «Інститут аграрної економіки»*

## Вектори експортних потоків аграрного сектору України

**Постановка проблеми.** Виробничий процес в аграрному секторі окрім важливої соціальної функції забезпечує також стабільний приплив валюти в національну економіку, формує сировинну базу для розвитку переробної промисловості й визначає одну з

основних спеціалізацій на світовому ринку. В цілому частка агропромислового комплексу в структурі загального обсягу експорту України в 2014 році зросла до 27%, випередивши продукцію металургії (21,6), яка завжди була лідером зовнішньої торгівлі.

Незважаючи на позитивну динаміку, значний виробничий та експортний потенціал,

© Н.А. Карасьова. 2016

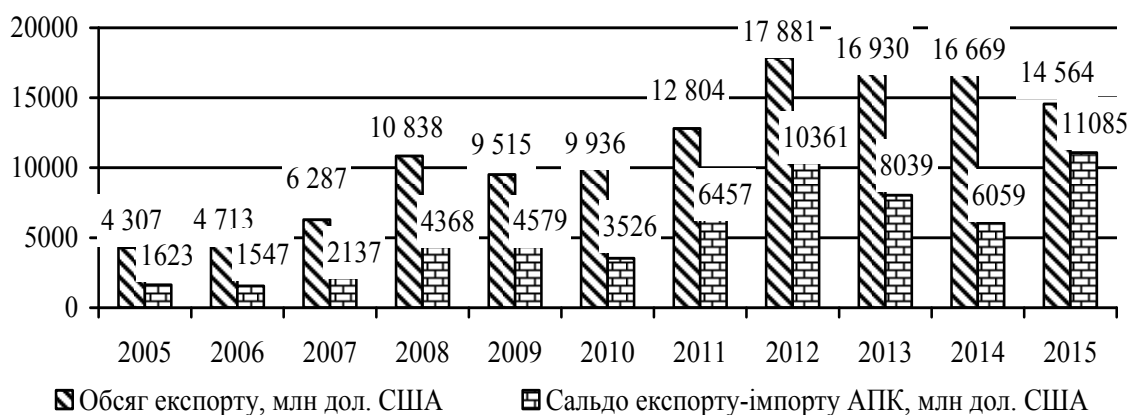
національний аграрний сектор продовжує бути зосереджений на вузькому продуктовому сегменті для зовнішніх ринків, а загальна продуктивність не дозволяє говорити про серйозну структурну перебудову й перехід до високотехнологічної моделі виробництва. Кон'юнктура світового ринку нестабільна, тому проблема розвитку експорту країни на світовому ринку за умов його глобалізації, збільшення питомої ваги в світовій торгівлі є особливо актуальною для України.

**Аналіз останніх досліджень і публікацій.** До теоретико-методологічних аспектів розвитку експортного потенціалу та зовнішньоекономічної діяльності в аграрному секторі України звертались у своїх наукових роботах такі вчені, як О. Антонюк [1], С. Бестужева [2] О. Бородіна [3], В. Губенко [4], Т. Зінчук [6], С. Кваша [7], Т. Осташко [11], М. Пугачов [13] й інші. Проте широкий спектр проблематики та динамічність зовнішніх умов вимагають безперервного аналізу макроекономічних параметрів і показників експортоорієнтованої діяльності.

Дані дослідження створюватимуть аналітичну основу для розробки експортної стратегії аграрного сектору та обґрунтування організаційно-економічних механізмів підвищення ефективності використання експортного потенціалу.

**Метою статті** є вивчення сучасних векторів експортних потоків, їх товарної наповненості, оцінка рівня компліментарності міжнародної торгівлі України продукцією аграрного сектору та визначення тенденції розвитку експортоорієнтованої діяльності.

**Виклад основних результатів дослідження.** Починаючи з 2000 року, в Україні спостерігається стала тенденція до зростання обсягів виробництва сільськогосподарської продукції й продуктів харчування, зокрема, з 2005 по 2015 рік валовий обсяг агропродовольчих товарів зріс на 32%. Разом із тим відбувається постійне нарощування обсягів експорту в аграрному секторі (приріст за вказаний період – 70%) та позитивного сальдо зовнішньої торгівлі (рис. 1). У цілому експорт перекидає імпорт на 77%.



**Рис. 1. Обсяг експорту агропродовольчої продукції, 2005 – 2015 рр.**  
(за кодами 1-24 УКТ ЗЕД)

Джерело: Розраховано на основі даних [12].

Певне зниження обсягів експорту спостерігається за останні три роки. насамперед така ситуація пояснюється погіршенням умов макроекономічного середовища та скороченням частки в імпорті деяких країн. Зокрема, експорт до Росії скоротився з 1 млн 820,5 тис. дол. США у 2013 році (дані Державної служби статистики України) до 276,7 тис. дол. у 2015-му, тобто на 85%. Таке зниження частки на одному з найбільших ринків не могло не зумовити скорочення ек-

спортних потоків. Однак відносно позитивним явищем є зменшення абсолютних обсягів експорту у 2015 році порівняно з 2013-м лише на 16%, що може означати досить успішний процес переорієнтування українських товаровиробників на ринки інших країн.

Наведена в таблиці 1 динаміка дає можливість зробити висновок про оптимальну величину експортної квоти в аграрному секторі, яка на сучасному етапі становить 35%. Поділяємо думку багатьох авторів [8, 9, 10,

15] про те, що оптимальний рівень експортної квоти, який, з одного боку, дає можливість галузі інтегруватись у глобальну економіку, та з іншого – забезпечує достатній рівень економічної безпеки і не створює за-

грози повної залежності відтворювальних процесів від зовнішніх ринків та становить 35%. Цей показник також притаманний більшості економічно розвинутих країн світу.

### 1. Експортна квота аграрного сектору, 2011-2015 рр.

Показник	Рік				
	2011	2012	2013	2014	2015
Валова продукція сільськогосподарства, млн дол.	33304,0	32324,2	38560,7	31212,1	24917,3
Обсяг експорту (за кодами 1-14 УКТ ЗЕД), млн дол.	6245,6	9847,2	9586,9	9740,2	8777,9
Експортна квота, %	18,8	30,5	24,9	31,2	35,2

Джерело: Розраховано автором на основі даних Державної служби статистики України та Державної фіскальної служби України [17, 18].

У товарній структурі експорту агропродовольчих товарів найбільшу частку у 2015 році має соняшникова олія (21,3%). Це довгоочікуваний і позитивний результат, який означає, що на перші експортні позиції виходить перероблений продукт із високою доданою вартістю. На другому й третьому

місцях традиційно останніми роками розміщуються кукурудза (20,1) та пшениця (13,7) (рис. 2). У структурі експорту сільськогосподарської продукції значну частку мають насіння ріпаку, ячмінь, соя, м'ясо, яйця, горіхи й натуральний мед.

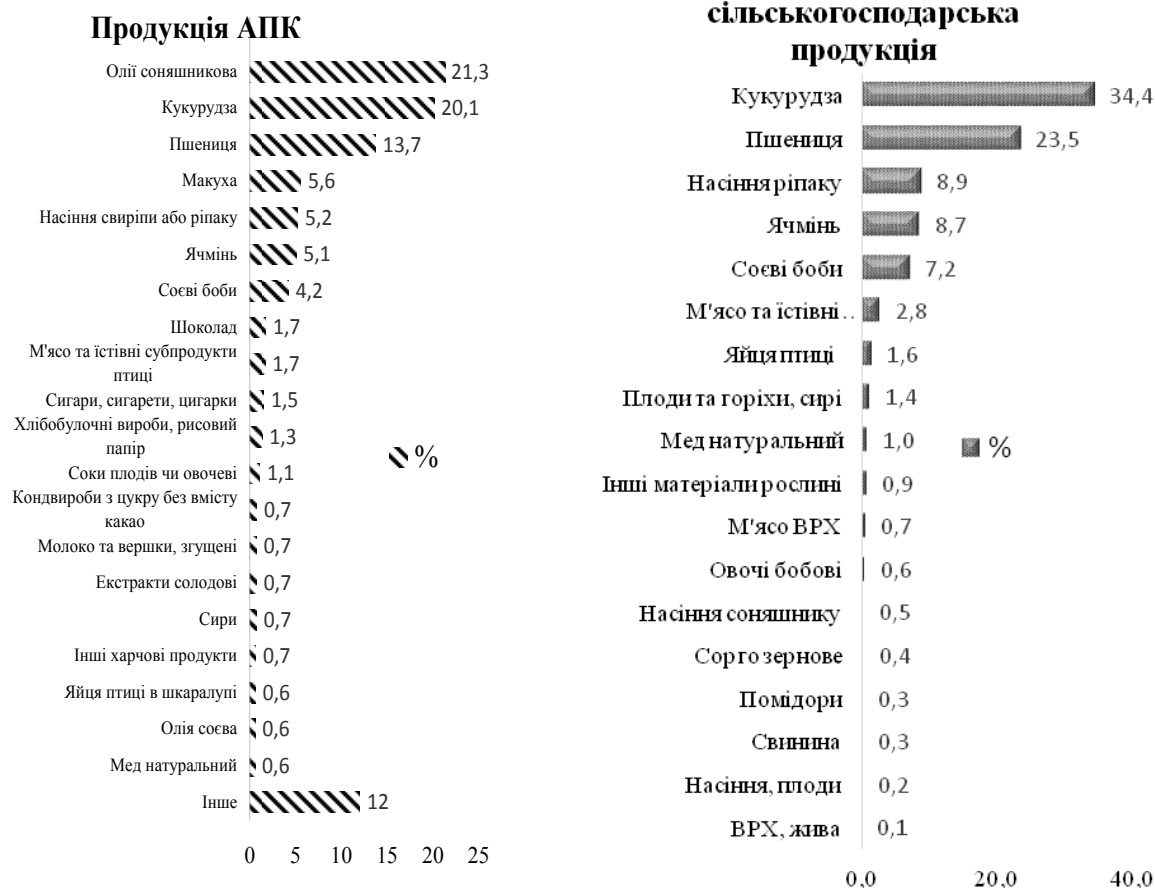


Рис. 2. Структура експорту агропродовольчих товарів за обсягами грошових надходжень, 2015 р.

Джерело: Розраховано на основі даних Державної фіскальної служби України [18].

Для аналізу диверсифікації товарної структури експорту аграрного сектору пропонується використати обернений індекс Херфіндаля–Хіршмана [16], який характеризує рівень концентрації об'єктів. Даний підхід враховує питому вагу окремого товару в структурі експорту і дає можливість здійснити ранжування товарів за їх значимістю у структурі.

Відповідно, індекс Херфіндаля, розрахований на основі статистичних даних 2015 року, дорівнює 0,98, що доводить про високий рівень концентрації та, відповідно, про низький ступінь товарної диверсифікації експортних потоків аграрного сектору. «Ядром експорту» для товарів продукції АПК є олія соняшникова, кукурудза, пшениця, макуха з рослинних жирів, насіння ріпаку, ячмінь і соєві боби. Серед близько 170 найменувань товарних позицій експорту (за три та чотиризначними кодами з групи 1-24 УКТ ЗЕД) 75% валютної виручки припадає лише на сім позицій. Серед сільськогосподарської продукції «ядром експорту» є п'ять позицій – кукурудза, пшениця, насіння ріпаку, ячмінь і соєві боби, частка яких становить 82% виручки. Дуже незначною в товарній структурі експорту аграрного сектору є частка овочів (0,6%), м'яса й м'ясопродуктів (2,8%), яєць (1,6), фруктів, бобових тощо.

Диверсифікація експорту, збільшення кількості видів і найменувань продукції та послуг створює умови для господарського маневру, розширює можливості подолання негативного впливу на економіку несприятливої господарської кон'юнктури [5]. І навпа-

ки, такий високий рівень концентрації зумовлює залежність зовнішньоторговельного потенціалу від стану внутрішнього ринку країн-імпортерів, створюючи загрози його ефективній реалізації. Висококонцентрованою є також географічна структура експорту агропродовольчих товарів, де індекс Херфіндаля становить 0,99. У 2015 році на 10 із 70 країн припадало 51% обсягу продукції, що експортується з України (відповідний показник у 2008 році становив 55%). У таблиці 2 наведено рейтинг найбільших імпортерів українських агропродовольчих товарів.

Аналізуючи географічну структуру, значимо, що за вісім років напрями товарних потоків значно змінилися. Зокрема, найбільшими імпортерами українських агропродовольчих товарів у 2015 році стали Китай та Індія, тоді як у 2008 році їх не було навіть серед 20-ти. Значно скоротився експорт у Росію – з 10,9% у 2013 році до 1,9% у 2015-му, що зумовлено як розширенням присутності національних агропродовольчих товарів на ринках Європи й Азії, так і застосуванням ряду нетарифних заходів регулювання з боку Росії. Позитивною ознакою товарної структури є те, що серед 20-ти найбільших імпортерів лише Іспанію, Ізраїль та Португалію можна віднести до сформованих ринків, тоді як решта – мають тенденцію до розширення ємності, асортименту й збільшення купівельної спроможності споживачів, а отже потенційно зорієнтовані на нарощування обсягів імпорту значної частини продукції.

## 2. Найбільші імпортери агропродовольчих товарів з України

2008 р.			2013 р.			2015 р.		
№ п/п	Країна	% у експорті	№ п/п	Країна	% у експорті	№ п/п	Країна	% у експорті
1	Росія	17,4	1	Росія	10,9	1	Китай	8,5
2	Сауд. Аравія	6,2	2	Єгипет	9,1	2	Індія	7,4
3	Нідерланди	5,4	3	Індія	6,5	3	Єгипет	7,0
4	Туреччина	5,0	4	Іспанія	4,6	4	Іспанія	6,0
5	Іспанія	4,4	5	Нідерланди	4,1	5	Туреччина	5,2
6	Єгипет	3,7	6	Туреччина	4,1	6	Нідерланди	4,0
7	Білорусь	3,6	7	Італія	3,6	7	Італія	3,8
8	Казахстан	3,3	8	Іран	3,2	8	Сауд. Аравія	3,2
9	Молдова	3,3	9	Китай	3,0	9	Азербайджан	3,2
10	Польща	3,0	10	Франція	3,0	10	Іран	3,0
11	Італія	2,8	11	Білорусь	2,9	11	Польща	2,9
12	Сирія	2,7	12	Ізраїль	2,7	12	Франція	2,7

13	Франція	2,6	13	Сауд. Аравія	2,6	13	Білорусь	2,7
14	Ізраїль	2,4	14	Польща	2,4	14	Ізраїль	2,7
15	Грузія	2,2	15	Сирія	2,1	15	Півд. Корея	2,3
16	Бельгія	1,9	16	Японія	2,0	16	Росія	1,9
17	Греція	1,8	17	Молдова	1,8	17	Тайланд	1,8
18	Йорданія	1,8	18	Півд. Корея	1,6	18	Португалія	1,7
19	Азербайджан	1,6	19	Казахстан	1,6	19	Туніс	1,7
20	Туніс	1,4	20	Грузія	1,6	20	Казахстан	1,6

Джерело: Розраховано автором на основі статистичних даних Державної служби статистики України та Державної фіскальної служби України [17, 18].

Таким чином, питання розробки ефективної стратегії диверсифікації експорту аграрного сектору є актуальним для України, адже зміна основних торговельних партнерів фактично не впливає на структуру та зниження концентрації експортних потоків. У процесі формування стратегічних напрямів гіпотетично можна допустити, що можливість реалізації експортних постачань продукції аграрного сектору на той чи інший ринок зумовлені рівнем його самозабезпеченості. Світова практика доводить, що фактично немає жодної країни, яка б не застосовувала всі можливі засоби захисту внутрішнього ринку від імпорту з метою забезпечення вищого рівня конкурентоспроможності. Тому в процесі виявлення потенційних партнерів для міжнародної торгівлі продукцією національного аграрного сектору насамперед слід орієнтуватися на ті ринки, для яких характерний недостатній рівень самозабезпеченості продовольчими й сільськогосподарськими товарами, а також ринки зі зростаючим платоспроможним попитом.

Одним із методів виявлення найвірогідніших і сприятливіших напрямів експортних потоків є аналіз індексів компліментарності [14], які розраховуються для кожної окремої пари країн із метою порівняння відповідності їхніх експортних та імпортних потоків. Вказаний індекс може набувати значення від 0 до 100%. Чим вище його значення, тим більш компліментарним і взаємовигідним може ставати міжнародний обмін. Однак дуже високий індекс компліментарності іноді може давати помилкове уявлення про можливості для розвитку взаємної торгівлі між двома країнами, якщо країни географічно знаходяться на значній відстані одна від

одної, або економіки країн значно різняться за рівнем розвитку.

Із метою виявлення можливостей географічної диверсифікації експорту, на основі статистичних даних FAO за 2013 рік було проведено парне дослідження імпортних потоків 116 країн світу з експортними позиціями України за основними товарними групами, які на нинішній час становлять «ядро» експортного кошика національного аграрного сектору й обчислені індекси компліментарності торгівлі. До зазначених товарів увійшли: пшениця та пшеничне борошно, кукурудза, насіння ріпаку, ячмінь, соєві боби, яйця в шкаралупі, бобові овочі, м'ясо ВРХ, свиней, свійської птиці, молоко (свіже й перероблене), помідори, цибуля, мед і полуниця. Здійснено оцінку компліментарності торгівлі продукцією національного аграрного сектору з іншими країнами, на основі чого визначено перелік можливих ринків збуту для відповідної продукції.

На основі проведених розрахунків можна зробити висновок, що нинішня спеціалізація експорту аграрного сектору України найбільш компліментарна потребам таких країн Європи, як Польща, Греція, Хорватія, Болгарія, Італія, Білорусь, Португалія, країни Балтії, Словаччина, Угорщина, Франція, Великобританія, Німеччина, Чехія, Молдова, Росія, Грузія, Вірменія, ряду країн Азії серед яких Малайзія, Китай, Південна Корея, Пакистан, а також країн Африки – Конго, Ліберія, Нігер, Нігерія й Південно-Африканська Республіка. Низький рівень компліментарності притаманний іншим країнам (від 10 до 15%) означає, що вони імпортують товари, не характерні для українського експорту на сучасному етапі.

Тут необхідно зауважити, що внаслідок зміни обсягів виробництва товарної продук-

ції, структурної перебудови сектору економіки та впливу зовнішніх факторів компліментарність торгівлі з різними країнами може змінюватись, а експортні напрями ставати ще більш диверсифікованими й насиченими товарними позиціями. Тому, враховуючи значну місткість ринку таких країн, їх можна розглядати як перспективні для розширення присутності національних товарів на іноземних ринках.

Важливою характеристикою та зокрема недоліком на даному етапі здійснення між-

народної торгівлі є тенденція щодо збільшення основними партнерами експорту продукції рослинного походження, основну частку в якій мають пшениця й кукурудза (табл. 3). Так, Єгипет, Іспанія, Туреччина, Саудівська Аравія, Ізраїль, Португалія та Туніс імпортують виключно зернові, а також жири й олії. Імпортерами продукції з високою доданою вартістю серед найбільших партнерів залишаються країни СНД і частково Польща, Німеччина, Франція та Південна Корея.

### 3. Структура імпорту агропродовольчих товарів з України серед найбільших партнерів, 2015 р.

№	Країна	Частка у структурі імпорту, %			
		(I) Продукція тваринного походження	(II) Продукти рослинного походження	(III) Жири та олії	(IV) Готові харчові продукти
1	Китай	1,0	54,0	43,0	2,0
2	Індія	0,0	2,1	97,5	0,2
3	Єгипет	3,6	78,4	9,5	8,6
4	Іспанія	0,4	72,8	18,6	8,2
5	Туреччина	1,0	60,0	15,5	23,5
6	Нідерланди	6,8	61,3	23,5	8,4
7	Італія	0,2	62,8	26,9	10,2
8	Саудівська Аравія	0,8	85,3	13,0	1,0
9	Азербайджан	14,1	10,0	4,8	71,1
10	Іран	0,9	64,0	34,2	0,9
11	Польща	4,0	37,4	11,3	47,3
12	Франція	1,3	50,4	9,1	39,2
13	Білорусь	1,1	10,5	11,4	77,1
14	Ізраїль	1,2	80,0	1,3	17,6
15	Південна Корея	20,7	66,8	0,5	12,6
16	Росія	50,5	6,0	1,8	41,8
17	Португалія	0,0	94,7	5,1	0,2
18	Туніс	0,3	96,3	2,3	0,3
19	Казахстан	21,2	1,6	5,2	72,0
20	Грузія	15,7	8,1	9,5	66,7
21	Німеччина	26,8	59,0	1,0	13,2

Джерело: Розраховано автором на основі статистичних даних Державної служби статистики України та Державної фіскальної служби України [17, 18].

Аналізуючи статистичні дані таблиці 4 можна зробити висновок, що зростання експорту продукції аграрного сектору з високою доданою вартістю по окремих товарних позиціях носить відносно сталий характер. Так, абсолютний приріст у 2015 році по відношенню до 2008 року характерний для м'яса ВРХ (на 34%), свинини (у 618 разів), м'яса свійської птиці (в 20,5 рази), яєць (в 4,3 рази) і меду (в 10 разів). З аналітичних даних випливає, що до 2012 року темпи зростання були більш динамічними й у 2014–

2015 роках дещо знизилися. У 2015 році вже порівняно із 2012-м на 41% скоротився експорт свинини, що зумовлено різкою девальвацією гривні та зменшенням унаслідок цього валютної виручки від реалізації. Якщо дослідити фізичні обсяги експорту, то можна констатувати, що він зріс на 34%. Подібна ситуація стосується також молока, експорт якого у натуральному виразі збільшився на 33%, тоді як у вартісному – скоротився за аналогічний період більше ніж на 11%.

#### 4. Динаміка експорту продукції аграрного сектору

Продукція	Обсяг експорту, тис. дол.			Співвідношення, %		
	2008	2012	2015	2012 до 2008	2015 до 2008	2015 до 2012
М'ясо ВРХ (свіже та морожене)	62663,6	76440,6	83977,8	122,0	134,0	109,9
Свинина (свіжа та морожена)	88,4	92635,1	54683,0	> в 1000 разів	> в 619 разів	59,0
М'ясо свійської птиці	11084,5	145230,5	226692,5	> в 13 разів	> в 20,5 разів	156,1
Молоко та вершки (незгущені, згущені)	221528,2	105986,9	93919,9	47,8	42,4	88,6
Яйця птиці	29265,3	84486,5	124844,1	> в 2,9 разів	> в 4,3 разів	147,8
Мед натуральний	8251,5	31112,6	83982,3	> в 3,8 разів	> в 10 разів	> в 2,7 разів
Помідори, огірки	28424,9	46652,9	15592,2	164,1	54,9	33,4
Інші овочі (свіжі та первинної обробки)*	15521,7	13556,7	4331,5	87,3	27,9	32,0
Бобові (свіжі та первинної обробки)	35590,8	73370,4	18030	> в 2 рази	50,7	24,6
Яблука, груші, айва	7415,1	6413,6	1129,2	86,5	15,2	17,6
Абрикоси, вишні, сливи, персики	2355	3490,6	547,1	148,2	23,2	15,7
Плоди (полуниця, малина, смородина ін.)	50701,7	48667,9	44388,4	96,0	87,5	91,2
Пшениця	1605247,4	2356635,9	5713937	146,8	> в 3,6 разів	> в 2,5 разів
Кукурудза	670165,1	3892991,0	1934742,5	> в 5,8 разів	> в 2,9 разів	49,7
Соеві боби	72795,95	701903,6	805393,2	> в 9,6 разів	> в 11 разів	114,7

Джерело: Розраховано автором на основі статистичних даних Державної служби статистики України та Державної фіскальної служби України [17, 18].

\*Цибуля, часник, морква, буряк, редька, капуста, салат-латук та ін.

Набагато жвавішими темпами у натуральних одиницях зростає експорт м'яса ВРХ – на 92% у 2015 році порівняно із 2012-м, ягід – на 27%, м'яса свійської птиці й яєць – у 2 рази. Традиційно збільшуються обсяги виробництва і, відповідно, експорту зернових та сої. На жаль, поки що не знаходять свою нішу на імпортних ринках овочі, бобові культури, яблука, груші, сливи, персики, вишні тощо.

Одним з основних факторів скорочення експорту у 2015 році стала також несприятлива зовнішньоекономічна кон'юнктура, зокрема низькі ціни на сировинні товари й погіршення макроекономічної ситуації в окремих країнах – торговельних партнерах України. Зокрема, скорочення експорту кукурудзи на 50% стало наслідком припинення поставок до Китаю та Південної Кореї з вересня 2015 року, де спостерігалися високі врожаї, а також скорочення у 2014-му посівних

площ даної культури в Україні на 4 млн га, або на 15%.

**Висновки.** Сучасна нестабільність внутрішніх соціально-економічних процесів і політичних інститутів, а також мінлива кон'юнктура глобального агропродовольчого ринку вносять корективи в обсяги та структуру виробництва сільськогосподарських товарів, зокрема й тих, що орієнтовані на експорт. Експортна квота аграрного сектору досягла свого оптимального рівня, однак високий рівень товарної та географічної концентрації ставить ефективність розвитку експортоорієнтованої діяльності в абсолютну залежність від умов зовнішніх ринків. «Ядром експорту» є лише п'ять товарних позицій, на частку яких припадає 82% валютних надходжень.

Значні зрушення в географічній структурі призвели до виходу в основні імпортери української сільськогосподарської продукції

Китаю (8,5%), Індії (7,4%) та Єгипту (7%), що створює передумови для розширення присутності національних агропродовольчих товарів на ринках Азії й Африки. Значна частка експорту припадає на країни ЄС, основними з яких є Іспанія (6%), Нідерланди (4%), Італія (3,8%), Польща (2,%), Франція (2,7%) та Португалія (1,7%). Однак, незважаючи на зростаючі фізичні обсяги виробництва, зосередженість на вузькому, низькомаржинальному продуктовому сегменті не дає можливості повною мірою використовувати експортний потенціал галузі в національних інтересах.

Аналіз компліментарності торгівлі дає змогу підсумувати, що нинішня спеціаліза-

ція експорту аграрного сектору України найбільш компліментарна потребам таких країн Європи, як Польща, Греція, Хорватія, Болгарія, Італія, Білорусь, Португалія, країни Балтії, Словаччина, Угорщина, Франція, Великобританія, Німеччина, Чехія, Молдова, а також Росія, ряду країн Азії серед яких Грузія, Вірменія, Малайзія, Китай, Південна Корея, Пакистан, а також країн Африки – це Конго, Ліберія, Нігер, Нігерія й Південно-Африканська Республіка. Саме ці ринки, враховуючи їхню місткість і зростаючий рівень життя населення, можна розцінювати як найперспективніші для розвитку зовнішньої торгівлі товарами аграрного сектору України.

### Список використаних джерел

1. *Антонюк О.П.* Аналіз структури експорту агропродовольчої продукції / О.П. Антонюк, П.О. Антонюк // Економіка харчової промисловості. – 2014. – № 3-23. – С. 27-32.
2. *Бестужева С.В.* Напрями зовнішньоторговельного розвитку агропромислового розвитку України / С. В. Бестужева // Глобальні та національні проблеми економіки. – 2015. - №4. – С. 41-45.
3. *Бородіна О.М.* Аграрний сектор України на шляху до євроінтеграції : [моногр.] / О.М. Бородіна. – Ужгород : ІВА, 2006. – С. 109–119.
4. *Губенко В.І.* Стан і проблеми забезпечення розвитку виробництва та експорту продукції АПК в умовах СОТ / В.І. Губенко // Економіка АПК. –2008. – №5. – С. 22-24.
5. *Гусаков В.Г.* Продовольственная безопасность, термины и понятия: энцикл. справ. / В. Г. Гусаков. — Минск: Белоруснаука, 2008. – 356 с.
6. *Зінчук Т.О.* Європейська інтеграція: проблеми адаптації аграрного сектора економіки : моногр. / Т.О. Зінчук // Ін-т економіки та прогноз. НАНУ. – Житомир : ДВНЗ «ДАУ», 2008. – 384 с.
7. Експорт та імпорт продукції аграрного сектору України: стан та тенденції / [Кваша С.М., Власов В.І., Кривенко Н.В. та ін. ] ; за ред. С.М. Кваши. – К. : ННЦ ІАЕ, 2013. – 80 с.
8. *Ладиченко К.І.* Індикатори вимірювання зовнішньоторговельної відкритості національної економіки / К. І. Ладиченко // Економічний простір. – 2015. – №95. – С. 16 - 25.
9. *Мельник Т.М.* Експортний потенціал України: методологія оцінки та аналіз / Т.М. Мельник // Міжнародна економічна політика. – 2008. – № 1–2. – С. 241 – 271.
10. *Ніконенко У. М.* Макроекономічні індикатори відкритості глобальної економіки / У. М. Ніконенко // Наукові записки. – 2012. – №4. – С. 54 - 63.
11. *Осташко Т.О.* Розвиток аграрного сектору економіки України в умовах світових інтеграційних процесів / Т.О. Осташко // 36. матер. Всеукр. конгресу вчених економістів-аграрників. – К. : ННЦ ІАЕ, 2012. – С. 228-232.
12. Сільське господарство України: стат. збірник за 2014 р. – К. : Держслужба статистики України, 2015. – 380 с.
13. Перспективи розвитку вітчизняного аграрного сектора в зв'язку із підписанням Україною економічної частини Угоди про асоціацію з Європейським Союзом / [Пугачов М.І., Власов В.І. Духницький Б.В. та ін.] ; за ред. М.І. Пугачова. – К. : ННЦ «ІАЕ», 2014. – 44 с.
14. *Pearlman J.* Participation by private counsel in World Trade Organization dispute settlement proceedings / J. Pearlman // Law and Policy in International Business. – 1999. – Vol. 30 (2). – P. 399-415.
15. *Відоменко О.О.* Міжнародні економічні відносини / О.О. Відоменко // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: [http://bookdn.com/book\\_407.html](http://bookdn.com/book_407.html)
16. *Sinoha-Lopete, Ramona.* Export-Led Growth In Southern Africa / A Thesis for the degree of Master of Science, Louisiana State University, May 2006. – 130 p.
17. Державна служба статистики України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua/>.
18. Державна фіскальна служба України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://sfs.gov.ua/ms>.

Стаття надійшла до редакції 05.05.2016 р.

\*